

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

реализации и покупки продукции, временного хранения на период сбыта и другие сопутствующие услуги. Цель ОРЦ-торговли состоит в обеспечении прозрачных торговых отношений с соблюдением санитарных нормативов [4].

К идее создания ОРЦ пришли, когда у сельхозтоваропроизводителей, крестьянских хозяйств, личных подсобных хозяйств остро встал вопрос по сбыту продукции, проблемы с прямым выходом в торговые объекты, отсутствие овощехранилищ. Не все могли выполнить требования торговых сетей по поставке, калибровке, упаковке продукции, документации, – говорит он. – Торговые сети просили поставлять калиброванную продукцию по одной тонне еженедельно. Производители не могут себе это позволить из-за дополнительных расходов по логистике. Они предлагали поставить весь объем в 200 тонн сразу, но ритейлеры не могут хранить этот объем у себя. Из-за существующих проблем мелкие сельхозтоваропроизводители начали контрактываться по фьючерским сделкам, получая деньги от перекупов РФ до посева, а также с перекупами крупными оптовиками, которые рассчитываются наличными без всяких документов и самостоятельно вывозят с полей весь объем урожая. Соответственно, у государства встал вопрос продовольственной безопасности и стабилизации цен на социально значимые продтовары. Министерство сельского хозяйства совместно с НПП "Атамекен" изучили эти проблемы с бизнесом, мировой опыт. И с 2017 года частные инвесторы начали реализовывать проект по строительству ОРЦ. Это ОРЦ Global City (Караганда), ТОО Altyn Orda QazTrade LTD (Алматинская область), ОРЦ Dostar Kazakhstan (Алматы), ОРЦ "Тараз", ОРЦ "Жамбыл" (Тараз, Жамбылская область), ОРЦ Jolaman (Семей, ВКО), ОРЦ "Радуга" (Петропавловск, СКО). Основное назначение ОРЦ – в построении инфраструктуры для проведения оптовых торгов, исключении посреднических звеньев и обеспечении гарантированного сбыта казахстанской продукции. Для системного решения этого вопроса правительством инициировано создание национальной товаропроводящей системы в виде инфраструктуры сети оптово-распределительных центров из 24 ОРЦ. Главное преимущество создания ОРЦ это обеспечение стабильности на продовольственном рынке.

Список использованных источников

1. Концепция евразийской товаропроизводящей системы сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия// Проблемы современной экономики. -2005, № 3-4. -С.335-336.
2. Ефремов А.А. Нам сети строить и жить помогают: от товаропроизводящих цепей к распределительным сетям. // Российское предпринимательство. -2005, №2. -С.66-72.
3. Иванов П.В. Хорошун Н.В. Проблемы и перспективы развития товаропроизводящих сетей // // Современный маркетинг: проблемы и перспективы развития: материалы международной научно-практической конференции, Минск, 24-28 января 2005 г. Минск: БГАТУ, 2005. -С.48-50.
4. Как будет работать система оптово-распределительных центров// Капитал. Центр деловой информации. <https://kapital.kz/economic/86898/kak-budet-rabotat-sistema-optovo-raspredeitel-nykh-tsentrov.html>

ӘОЖ 338.45

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫНДА КЛАСТЕРЛЕРДІ ДАМУ ФАКТОРЛАРЫН ТАЛДАУ

Досмағанбетов Нұрлан Серікұлы

dosmnurlan@yandex.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты,

Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Егембердиева С.М.

Құрылыс материалдарын өндіру саласы ел экономикасының маңызды салаларының

қатарына кіретін құрылыс кластерінің ажырамас бөлігі болып табылады. Құрылыс кластерін отандық өндірістің жоғары сапалы құрылыс материалдарымен қамтамасыз ету күрделі құрылыстың тиімділігін арттыруда басым рөл атқарады.

Қазақстан Республикасының (ҚР) құрылыс индустриясы шамамен 1700 өнеркәсіптік кәсіпорыннан тұрады, олардың қызметінің негізгі түрі құрылыс материалдарын өндіру болып табылады.

Құрылыс материалдары өндірісіндегі реформалар жылдары өнеркәсіп кәсіпорындары саласындағы мемлекеттің монополиясы іс жүзінде жойылды.

Құрылыс индустриясы объектілерін жекешелендіру, құрылыс ұйымдарын қайта ұйымдастыру және мемлекет иелігінен алу кезеңінде құрылыс жұмыстарының көлемі күрт төмендеді және тиісінше құрылыс индустриясы кәсіпорындарының өнімдеріне сұраныс төмендеді. Бұл осы саланың көптеген ірі кәсіпорындарының банкроттығына және таратылуына әкеп соқты. ҚР Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша 2023 жылы экономиканың осы секторында 645,4 мың адам жұмыспен қамтылған. Өнеркәсіп өндірісінде жұмыспен қамтылғандар үлесі шамамен 7,3% -ды құрады [1].

Құрылыс индустриясы саласының түйінді сипатын қамтамасыз ететін негізгі факторлар мыналар болып табылады:

- құрылыс жұмыстарының жоғары көлемін қамтамасыз ететін ел экономикасының басым салаларын дамыту және соның салдарынан құрылыс материалдарының жеткілікті көлемінің қажеттілігі;

- елдің экономикалық дамуының жоғары қарқыны өз тұрғын үй жағдайларын жақсартуға қаражат салатын оның тұрғындарының әл-ауқатының өсуіне ықпал етеді, бұл тұрғын үй жылжымайтын мүлігіне тұрақты сұранысты қамтамасыз етеді;

- құрылыс жұмыстарының үлкен көлемін көздейтін жергілікті және республикалық деңгейдегі бірқатар инвестициялық жобаларды іске асыру.

Қазіргі уақытта тауар нарығы құрылыс материалдарына толы, сонымен бірге отандық өнімнің түр-түрі көлемі бойынша да, сапасы бойынша да қазіргі заманғы құрылыстың қажеттіліктерін толық қанағаттандырмайды.

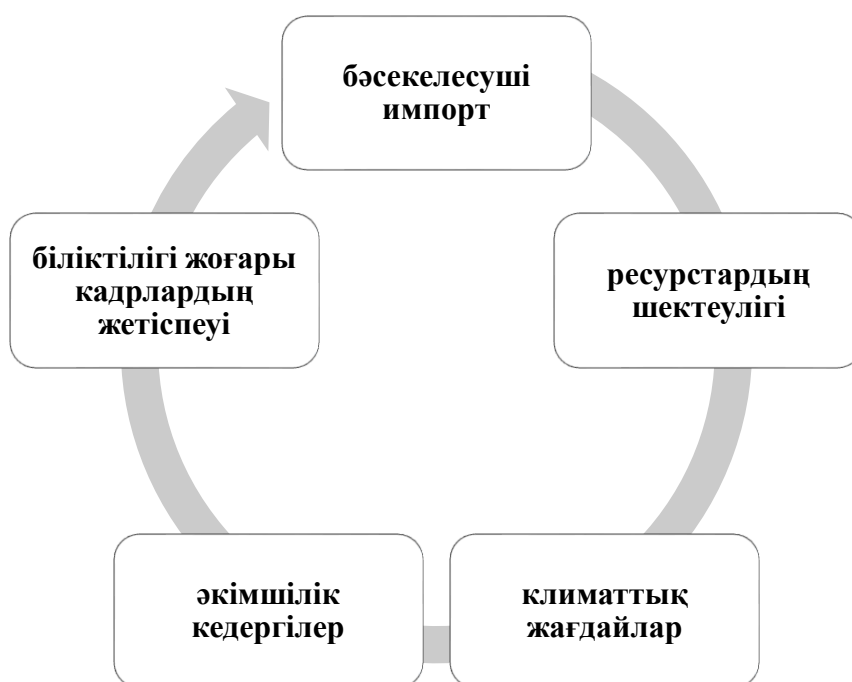
Мұндай артта қалу негізінен құрылыс материалдарын өндіретін кәсіпорындардың техникалық деңгейінің төмендігінен, технологиялық жабдықтар паркінің тозуынан және жекелеген жағдайларда саланың сапалы шикізат пен бастапқы материалдардың қажетті түрлерімен қамтамасыз етілмеуінен туындап отыр. Құрылған жаңа өндірістер, оның ішінде импорттық жабдықтар толық қуатында пайдаланылмайды.

Өндірістік қуаттардың жоғары капитал сыйымдылығымен, оларды құрудың үлкен уақыт ұзақтығымен, өтемділіктің ұзақ мерзіміне байланысты инвестициялық тартымдылығының төмендігімен ұштасқан өнімдердің кейбір түрлерін өндіру инвестициялық ресурстардың жеткілікті көлемін тартуға қабілетсіз. Нәтижесінде негізгі қорлар, әсіресе олардың белсенді бөлігі күрт ескіреді.

Жабдықтардың ең көп тозу дәрежесі құрылыс индустриясының кірпіш кәсіпорындарында байқалады. Қабырғалық, шатырлық және төбе жапқыштық, әрлеу материалдарын және басқа да тиімді бұйымдар мен жабдықтарды өндіру жөніндегі кәсіпорындарды қайта жарақтандыру төмен қарқынмен жүзеге асырылады.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде құрылыс материалдары өндірісінің қызметін шектейтін және тиісінше отандық құрылыс материалдары өндірісінің дамуына үстем әсер ететін бірқатар факторларды айқындауға болады.

1-суретте құрылыс материалдарын өндіру жөніндегі қызметті шектейтін негізгі басым факторлар тобы берілген.

Сурет 1. Құрылыс материалдары өндірісінің қызметін шектейтін басым факторлар тобы
Ескерту – автор құрастырды

Біздің ойымызша, «бәсекелесуші импорт» факторы ерекше орын алады. Жоғарыда айтылғандай, отандық өнімдердің ассортименті көлемі бойынша да, сапасы бойынша да қазіргі заманғы құрылыстың қажеттіліктерін толық қанағаттандырмайды.

Елдің құрылыс индустриясындағы оң өзгерістерге қарамастан, нарықтағы құрылыс тауарларының қазіргі тапшылығы айтарлықтай көлемде негізінен өсу байқалатын импорттық өнім есебінен толтырылады. Отандық өндірушілер шығаратын өнім сыртқы нарықта әрдайым бәсекелестікке төтеп бере алмайды.

Құрылыс материалдарына сұраныстың маусымдылығы да осы нарықты зерттеу кезіндегі маңызды факторлардың бірі болып табылады, өйткені құрылыс атмосфералық және климаттық жағдайларға байланысты және осы факторлардың ықпалы объектілердің құрылысын жыл бойы жүзеге асыруға мүмкіндік бермейді және құрылыс материалдарына сұраныс маусымдылықпен сипатталады.

Алайда, құрылыста жаңа технологиялардың пайда болуымен, құрылыс мерзімдеріне талаптардың артуымен құрылыс материалдарына сұраныстың маусымдылығы біршама тегістеледі.

Әлеуетті бәсекелестердің құрылыс материалдары нарығына кіруіне кедергі ретінде ресурстардың шектеулі болуы болып табылады. Қорлардың көп болуына қарамастан, ресурстар, әдетте, жұмыс істеп тұрған шаруашылық жүргізуші субъектілер арасында бөліп қойылған, ал геологиялық барлау жұмыстарын жүргізу және жаңа кен орындарын игеру үлкен бастапқы инвестицияларды талап етеді, бұл салымдар тәуекелін арттырады.

Сондай-ақ қандай да бір кен орнын игеруге лицензия алуға байланысты әкімшілік шектеулер бар.

Құрылыс материалдарын тұтынушылар негізінен құрылыс кешенінің кәсіпорындары болып табылатынын ескере отырып, бағаларға қатысты жағдай көбінесе өңірдегі инвестициялық белсенділікке және тиісінше, осы материалдарға деген сұранысқа байланысты.

Қазіргі уақытта монополист кәсіпорындардың тарифтік және бағалық қысымы (газ, отын, бензин, электр энергиясы бағасының өсуі және тасымалдау тарифтерінің өсуі) құрылыс материалдарының өзіндік құны мен бағасының өсуіне әкеп соқтырады, олардың бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді және импорттың ұлғаюына алып келеді.

Құрылыс индустриясының негізгі өнімінің бағасы әлемдік өнімге жақындай отырып, үнемі өсуде, бұл оны өндіру кезіндегі жоғары үлестік шығыстар мен шығындардың, әсіресе

отын-энергетикалық ресурстардың салдары болып табылады [2].

Бұл ретте өңірлерге ТМД елдерінен және Қытайдан (соңғы бірнеше жылда) әкелінетін құрылыс материалдары бағасының өсу қарқыны отандық өндірістің ұқсас өніміне қарағанда едәуір төмен.

Бұл жағдай импорттық құрылыс материалдарының жекелеген түрлерінің отандық материалдармен салыстырғанда бәсекелестік артықшылығын арттырады.

Құрылыс материалдарын өндіру жөніндегі қызметті шектеуде білікті жұмысшылардың жетіспеушілігі сияқты фактор маңызды рөл атқарады.

Құрылыс материалдары өндірісінің техникалық деңгейін арттыру проблемасы бұрынғысынша сақталуда. Атап айтқанда, көптеген ұйымдарда «тозу және тиісті жабдықтың болмауы» факторының өндіріске тежеуші ықпалы іс жүзінде төмендемейді.

Күрделі құрылыстан басқа, құрылыс материалдары рыногының өнімдері іс жүзінде халық шаруашылығының барлық салаларының: тау-кен өндіру өнеркәсібінің, ауыл шаруашылығының, өңдеу өнеркәсібінің, электр энергиясын, газ бен суды өндіру мен бөлудің, көлік пен байланыстың қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған. Үй шаруашылықтарының жеке тұрғын үй құрылысы да құрылыс материалдарын маңызды тұтынушылардың бірі болып табылады.

Осы саланы дамытудағы маңызды сәттердің бірі бірыңғай нарық пен нарықтық кеңістіктің жеткіліксіз дамуы болып табылады. Құрылыс материалдары мен бұйымдары рыногының қазіргі инфрақұрылымы дайындаушы кәсіпорындарға олардың өнімдеріне баға деңгейі мен өткізу шарттарын талап етеді.

Нарықта сауда-делдалдық құрылымдардың орасан зор желісі пайда болды, құрылыс материалдарын сататын дүкендер, қоймалар, базалар, алаңдар саны артты. Алайда бұл процестер стихиялық сипатта болады [3].

Құрылыс материалдары нарығына әсер ететін барлық факторларды 2 сегментке бөлуге болады: сұранысқа әсер ететін факторлар және ұсынысқа әсер ететін факторлар.

Сұранысқа әсер ететін факторлар:

1. Коммерциялық және тұрғын жылжымайтын мүлік құрылысының көлемі
2. Құрылыс ұйымдары жүзеге асыратын монтаждау-жөндеу жұмыстарының көлемі.
3. Жаңа құрылыста шамамен 95% үлесін тұрғын үй құрылысын құрайды, тиісінше, нарықтың осы сегментінің өсу қарқыны корпоративтік тұтынушылардың құрылыс материалдарын тұтынуының жалпы өсу қарқынын айқындайды. Коммерциялық жылжымайтын мүлік сегментінің өсу қарқыны жоғары, бірақ ол сұраныстың аз ғана үлесін қамтамасыз етеді.

4. Жеке құрылыс және жөндеу көлемі. Экономиканың жалпы жандануының салдарынан жөндеу жұмыстарын жүргізудің қарқындылығы артуда. Бұл сегментте жөндеу жұмыстары басым; құрылыс жұмыстары едәуір сирек жүзеге асырылады.

5. Халықтың әл-ауқаттылық деңгейі. Халық табысының 1%-ға өсуі құрылыс материалдарына жұмсалған шығындардың 1,7-1,8%-ға, яғни неғұрлым елеулі ауқымда өсуін беретінін атап өткен жөн. Бұл халық табысының өсуі кезінде шығындардың құрылымы өзгеруіне байланысты: ақшалай қаражаттың аз үлесі тамақ өнімдеріне және киімге жұмсалады, сонымен бірге жинақ ақша, сондай-ақ ұзақ пайдаланылатын тауарларға, құрылыс материалдарына, құрылыс жөніндегі қызметтерге арналған шығыстар өседі.

6. Тұтынушылық мінез-құлқының сапалық өзгерістері.

Ұсынысқа әсер ететін факторлар:

1. Компаниялардың шикізатқа қолжетімділігі. Бұған дейін атап өтілгендей, Қазақстанның шикізат базасы жақсы болғанына қарамастан, ол ТМД елдерінен, Қытайдан, Түркиядан құрылыс материалдарын жеткізуге өте тәуелді.

2. Қазақстанның өндірістік кәсіпорындарына шетелдік инвестициялар. Құрылыс материалдары нарығының құрылымын талдау осы нарықты әлсіз шоғырланған деп бағалауға болатынын көрсетті.

Жоғарыда қаралған барлық факторлар, біздің көзқарасымызша, құрылыс материалдары

кластеріне экономикалық жүйенің әсер етуінің қолданыстағы тетігі туралы жеткілікті толық түсінік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының өнеркәсібі. Статистикалық жинақ // ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы. – Астана. - 2023. – 200 б.
2. Национальный доклад о состоянии промышленности Республики Казахстан. – Астана. – 2023. – 193с.
3. Қазақстан Республикасы бойынша шикізаттың аса маңызды түрлерінің өндірістік және тұтыну тауарларының ресурстары мен пайдалану баланстары. Статистикалық жинақ // ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы. – Астана. - 2023. – 66 б.

УДК 330.354:004(574)

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЦИФРОВИЗАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Дюсупова Гүлмира Турсунғалиевна

gul1511@mail.ru

Докторант кафедры экономики, менеджмента и финансов Высшей школы бизнеса и права
Восточно-Казахстанского университета имени Сарсена Аманжолова,

Усть-Каменогорск, Казахстан

Научный руководитель - Рахметулина Ж.Б.

Общемировая экономическая динамика в значительной степени определяется цифровизацией и информатизацией, охватывающими как отрасль информации и коммуникации, так и все существующие области хозяйственной деятельности. Усиливающиеся процессы цифровизации, увеличение степени информатизации технологических процессов и интеллектуализации большей части видов деятельности приводят к значительным качественным изменениям, затрагивающим и казахстанскую экономику, что повышает актуальность изучения экономических эффектов, сопровождающих цифровизацию.

В 2017 году Казахстан утвердил госпрограмму «Цифровой Казахстан». По планам правительства, страну ожидает полная цифровая трансформация, которая произойдет с помощью 23 проектов - «ледоколов», призванных «взламывать целые сектора экономики для появления в них цифрового бизнеса».

Согласно программе цифровой трансформации, повсеместный доступ к интернету – инфраструктурная основа цифровой экономики. По представленным данным кабмина Казахстана, 77% взрослого населения страны сегодня владеют базовой цифровой грамотностью и имеют доступ в интернет [1].

Считается, что обеспечение всей страны широким доступом к сети создаст условия для опережающего развития многих секторов цифровой экономики. Наиболее значимые – дистанционное образование, телемедицина и искусственный интеллект в медицине, а также электронная торговля. Именно полная интернетизация страны позволит правительству раскрыть потенциал этих быстрорастущих секторов, создав условия для успешной работы сервисных бизнесов на последней миле взаимодействия с потребителями.

Целью статьи является изучение экономического эффекта от цифровизации. Для её достижения были использованы системный и структурно - функциональный методы, синтез и анализ научных публикаций.

Цифровая деятельность в науке широко распространена, но различные дисциплины могут более полно использовать потенциал цифровизации. Это особенно верно в отношении